

pasitelkiant folklorą, kuris, pasak autorės, „į pasaulį žvelgia iš tokių žmogiškosios ir meninės patirties aukštumų, kuriose asmeniškumas ir laikiškumas ištirpsta bendrume ir nelaikiškume“ (p. 162), yra sveikintinas žengimas gana nauju, novatorišku, neabejotinai prasmingu keliu, kurį pasirinkęs, reikia manyti, dar ne vienas tyrėjas.

Eugenijus Žmuida

Virginijus Savukynas. ISTORIJA IR MITOLOGIJOS: TAPATYBĖS RAIŠKOS XVII–XIX AMŽIAUS LIETUVOJE, Vilnius: Viešosios politikos strategijų centras, 2012. – 384 p.

Istoriko, kultūros antropologo ir žurnalisto Virginijaus Savukyno knyga *Istorija ir mitologijos: tapatybės raiškos XVII–XIX amžiaus Lietuvoje* skirta lietuvių tautinės tapatybės formavimosi aspektams. Autorius į temą žvelgia naujai: jam svarbu ne tiek tautinė tapatybė, kaip tokia, ne tautinės savimonės budimas lietuvių visuomenėje, jos mastas ir specifika skirtingais laikotarpiais, kiek paties bendruomeninio tapatumo kūrimosi dėsniniai, kitaip tariant, autoriui svarbūs ne lietuvių tautinės tapatybės atributai, ženklai, bet tai, „kas leidžia atpažinti lietuviškumą kaip tokį, t. y. kaip jis yra ar buvo suvokiamas“ (p. 54). Savo tyrimui V. Savukynas naudoja įvairia rašytine, žodine, kultūrine medžiaga, tai – „istorinės praktikos, pasakojimai, legendos, tekstai ir elgsenos“ (p. 18). Į bendruomeninį tapatumą (kuris nesąs objektyvi išorinė tikrovė) jis žvelgia kaip į istoriškai kintantį visuomenės savimonės fenomeną, kuris priklauso nuo mentaliteto kaitos, stereotipų veikimo. Pasitelkęs mitologijos, mentaliteto istorijos, antropologijos teoretikų įžvalgas ir semiotinės

analizės metodą, jis nagrinėja skirtingais istoriniais laikotarpiais visuomenės sąmonėje gyvuojančių siužetų gajumą, istorinių figūrų traktavimą ir kelia klausimą, kaip ir kodėl susidarė ir XX amžiuje įsitvirtino dabartinė – lietuvių kalba paremta – tautinės tapatybės samprata.

Knygą sudaro keturios dalys. Pirmoji dalis – teorinė – „Įvadas: kas yra tapatybė, kaip ją suprasti ir tyrinėti?“ pradedama užuomina apie kiekvieno pasakojimo, liudijimo subjektyvumą, vėliau pamažu vedama prie minties, kad mitologijos laimėjimai galėtų būti taikomi tiriant socialinių ir politinių bendrijų mitinį įprasminimą įvairiais istoriniais laikotarpiais, laikomasi nuostatos, kad mitinio mąstymo dėsniniam bus paveikę tiek folklorą, tiek žmonių gyvenimą. Beje, autorius ir folkloristikos bei mitologijos atsiradimą sieja su gilėjančia socialine politine refleksija ir naujų tapatybių susidarymu: Rytų Europoje folkloristikos studijos buvusios tautinės tapatybės įtvirtinimo priemonė; mitologams tautosaka perteikė ikirikščioniškos kultūros relikvus, kurie padeda atkurti senosios kultūros vaizdinius (Algirdo Juliaus Greimo koncepcija), o Romanui Jakobsonui ir Piotriui Bogatyriovui folkloras atitikęs *language* – sociumo sankcionuotos kalbos taisyklės (p. 39). Remdamasis šių mokslininkų nuostatomis, autorius laiko, kad folkloras pajėgus atskleisti įvairių epochų mentaliteto struktūras, parodyti elito ir prastuomenės dialogą, žinoma, jei tikslas – ne faktai, o jų traktuotė. V. Savukynui rūpi socialinė vaizduotė, kurią analizuodamas jis mano atsakysiąs į klausimą, kodėl vienos ar kitos epochos žmonės elgėsi taip, o ne kitaip. Socialinė vaizduotė tyrėjui yra raktas ir tautinės tapatybės pažinimui. Pripažindamas, jog tapatybė yra nuolat kintanti pagal specifinius dėsnius, autorius pasitelkia se-

miotinio kvadrato modelį, kad išskleistų sąvokų *Tas pat – Kitas, Savas – Svetimas* santykį, veikiančių kultūroje.

Antroji dalis – „Mitai“ – pradeda legendos apie Rykantų bažnyčią pateikimu ir interpretacija. Išsamiai pristatęs istorinį kontekstą, kuriame radosi panašios legendos, autorius teigia, kad tokių tekstų populiarumą ir tikėjimą jais formavęs anuometinis žmonių požiūris į kitatikius, kurie vertinti kaip *svetimi*, grėsmingi, turintys demoniškų galių, burtininkaujantys. Aptaręs įvairią medžiagą, jis konstatuoja, kad legenda ano meto žmonėms turėjusi būti visiškai įtikima; taip pat legenda parodanti, kad konfesinė tapatybė kadaise buvusi itin svarbi.

„Figūros“ – trečioji knygos dalis ir ji skirta Vladimiro Viktorino Sicinskio (Čičinsko), istorinės asmenybės, istoriografinėms, literatūrinėms bei folklorinėms interpretacijoms, taip pat folkloro medžiagoje išlikusių ryškių socialinių tipų – „pliko kataliko“, „bambizo“, „žydo“ – aptarimui. Autorius atskleidžia, kad kitatikams visada buvo priskiriamos neigiamos savybės, jie net nelaikyti žmonėmis, o kitatikių kritika buvusi būdinga visų konfesijų žmonėms.

Paskutinis, pats išsamiausias, skyrius „Transformacijos“ skirtas dabartinės tautinės tapatybės formavimuisi. Pažymima, kad XIX amžiuje lietuvių tautos samprata skyrėsi nuo šiandieninės, o įvairių visuomenės sluoksnių – bajorijos, valstiečių, inteligentijos – požiūris į tautą nebuvo tolygus. Iki XIX a. pabaigos vyravusi ne kalba, o tikėjimu ir istorine praeitimi grindžiama tapatybė, tuo tarpu vėliau jos pagrindu tapusi kalba. Įsigalėjus naujam tapatybės modeliui, nuošalyje likusi lenkakalbė Lietuvos bajorija ir dalis pietryčių Lietuvos gyventojų. Naudos tapatybės formavimą viešojoje retorikoje autorius vertina kaip

galingo kultūrinio mito kūrimą, mito, kurį siekta įdiegti valstiečių sąmonėje (p. 289). V. Savukynas bando aiškintis šito sėkmingo kultūrinio mito sukūrimo ir įtvirtinimo aplinkybes, nuosekliai atskleidžia naujos tapatybės radimosi sąlygas, lėmusias lietuviškai kalbančių tautiečių nutolinimą nuo lenkų ir susvetimėjimą, suartėjimą su reformatais, lietuvių kalbos įsigalėjimą viešojoje erdvėje.

V. Savukyno studija patraukia pasitelkiamos medžiagos įvairumu, nauju, įdomiu požiūriu, o folkloristams ji maloni ir dėl gausaus tautosakos naudojimo mentaliteto istorijos tyrimams. Knyga neabejotinai skatina gilesnę asmens ir bendruomenių bei socialinių grupių tapatybės refleksiją.

Jurga Sadauskienė

Gustaw Juzala. SEMANTYKA
KOLĘD WIOSENNYCH:
STUDIUM FOLKLORYSTYCZNO-
ETNOMUZYKOLOGICZNE,
Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii
Polskiej Akademii Nauk, 2012. – 272 p.

Monografijos autorius – etnomuzikologas habil. dr. Gustawas Juzala savo darbe siekia rekonstruoti simbolinį pavasario kiemų lankymo dainų pasaulį, sudaryti jų tekstų ir muzikinių ypatybių tipologiją. Jis apsistoja ties lenkų, baltarusių, rusų ir lietuvių dainomis, nors pastebi, kad esminės intencijos, idėjos ir daugelis raiškos bruožų vienija didžiulio Europos arealo metų ciklo papročių bei folkloro sluoksni. Kompleksiniam tyrimui pasitelkiamas semiotinės lyginamosios analizės metodas. Mokslininkas savo tyrime naudojosi turtingais šaltiniais – archyvų resursais, leidiniais daugybe Europos kalbų, taip pat savo paties vykdytų ekspedicijų Vilniaus krašte medžiaga.